

«FORMGESCHICHTE» ՄԵԹՈՏԸ

Առաջին համաշխարհային պատերազմից քիչ ետք, 1919–1922 թուականներուն, Գերմանիոյ մէջ յառաջ եկաւ Աւետարանները ուսումնասիրելու քննական նոր մեթոտ մը, որ Գերմանիոյ մէջ ծանօթ է «Formgeschichte» (F. G. M.), իսկ Անկլո-Սաքսոն երկիրներու մէջ՝ Form - Criticism առուներով, զոր կրնանք թարգմանել «Աւետարաններու Զեւաւորման Պատմութիւն»:

1919–1922 թ միջոցին հետզհետէ լոյս տեսան այս ուղղութեամբ գլխաւոր աշխատութիւններ՝ M. Dibelius, R. Bultmann, K. L. Schmidt, M. Albertz, G. Bertram հեղինակներուն կողմէ:

Գերմանացի այս հեղինակները գծեցին և ցոյց տուին ա՛յն ուղղութիւններն ու սկզբունքները, որոնցմով այնուհետեւ ուրիշ գիտնականներ եւս պիտի առաջնորդուէին: Այս շարժումին տիրապետող դէմքը կը նկատուի Ռ. Պուլթման (ծնած 1884ին), որ կ'ուսուցանէ Մարպուրկի հռչակաւոր համալսարանին մէջ, ունենալով բազմաթիւ աշակերտներ և հետեւորդներ: Գրած է բազմաթիւ երկեր նոր Կտակարանի մեկնութեան վերաբերեալ:

Իր ժամանակ խնդրոյ առարկայ էր Աւետարաններու խմբագրութեան հարցը. համատես Աւետարաններու հարցը կը հետաքրքրէր Ս. Գրոց մեկնիչները: Ամենէն շատ ուսումնասիրուած նիւթերն էին Քրիստոսի հրապարակային զործունէութեան ժամանակագրութիւնը, տեւողութիւնը և շրջանակը. հարց էր թէ Աւետարաններու ընդմէջէն կարելո՞ք էր հասնիլ Քրիստոսի անձնաւորութեան, պատմական Յիսուսին. թէ՛ հաւատքի Քրիստոսը և պատմական Յիսուսը նո՞յնն են: Ահա այս ընդհանուր մթնոլորտին մէջ է որ Պուլթման պիտի գտնէր ինքզինք հետզհետէ. այս ուղղութեամբ պիտի

զրէր ու աշխատէր և պիտի զատնար հեղինակաւոր աճնաւորութիւն մը, վարպետ մը:

Ինչպէ՞ս կը տեսնուի, Նոր Կտակարանի քննական այս ուսումնասիրութիւնը և մեթոտը տոնգծուեցաւ նախ Բողոքականներու մօտ ու այնուհետեւ տեղ զտաւ նաեւ Կաթոլիկ և Անկլիկան մեկնիչներու քով: Կարգ մը շրջանակներու մէջ մեծ խանդավառութիւն յառաջ բերաւ Formgeschichte մեթոտը, իսկ այլ գիտնականներ վերապահ մնացին, մասնաւորաբար Կաթոլիկ մեկնիչներ որոնք բուն կերպով քննադատեցին զայն, ցոյց տաով այս մեթոտին տկար և թերի կողմերը, մտնաւանդ իմաստասիրական գետնի վրայ: Բայց հակառակ առօր, վերոյիշեալ մեթոտը մեղի կու տայ սքանչելի միջոց մը աւետարաններու դրական սեռերու ուսումնասիրութեան համար:

Ինչպէ՞ս յառաջ եկաւ այս մեթոտը:

Աւելի քան ութսուն տարիէ ի վեր Նոր Կտակարանի մասնագէտներ համատես աւետարանները մանրադննդի քննութեան ենթարկելով, ջանացած էին անոնց իրարու հետ ունեցած փոխյարաբերութիւնները, կապերը և փոխադրեցութիւնները դրսնել ու հասնիլ աւետարաններու հասարակաց աղբիւրին: Ի վերջոյ յանդած էին երկու Աղբիւրներու տեսութեան: Առաջինը այս աղբիւրներուն Մարկոսի աւետարանն էր, որ առաւելաբար կը պարունակէր դէպքեր, դրուագներ, երկրորդը՝ մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի խօսքերը պարունակող Հաւաքածոյ մը, զոր կը նշանակէին Q գիրով, սկզբնապատճառ գերմաներէն Quelle բառին՝ որ կը նշանակէ աղբիւր:

Բայց երկու աղբիւրներու տեսութիւնը աւանդութեան զարգացման և աճման մէկ զիճակը կը ներկայացնէ միայն: Արդ, Quelle-էն կամ Մարկոսէն առաջ ի՞նչ գո-

յութիւն ունէր եկեղեցւոյ մէջ: Ոմանք կ'ենթադրէին նախա-Մարկոս մը, ուրիշներ՝ նախա-Մատթէոս մը կամ նախա-Ղուկաս մը: ասոնք հարցր չէին լուծելի և տեղի կու տային բազմաթիւ ենթադրութիւններու: Ս. Գրոցը գիտնականներ հարց կու տային թէ արդեօք նոյն ինքն մեթոսը սխալ չէ՞ր. փոխանակ դիմելու և կանգ առնելու Մարկոսի և Quelle-ի վրայ, անհրաժեշտ չէ՞ր դիմելու սկզբնական և բոլորովին առաջին աղբիւրներու: Ահա թէ ի՞նչ կը ջնայ ընել F. G. M.-ը: Ան կը փորձէ աւանդութեան տարբերուն պատմութիւնը գծել, հետեւելով անոնց զարգացման ընթացքին՝ նախական վիճակէն մինչև անոնց զրի ստեղծիլը: Այս աշխատանքը կատարելու համար անհրաժեշտ է հաստատել նախ թէ փոխանցումը ատաղձը կամ նիւթը կը կայանայ փոքր միութիւններէ, որոնց ծագումը և պատմութիւնը կարելի է ի լոյս ընծայել անոնց գեղանկերու քննութիւնէն: Զեւ ըսելով պէտք է հասկնալ ոչ միայն աւետարաններու ոճը, լեզուն, բառամթերքը, համաձայնութիւնը եւն., այլ մանաւանդ աւանդութեան միջոցաւ մեզի փոխանցուած նիւթին փոփոխութիւնները. ուրիշ խօսքով՝ զտեւել աւանդութիւնը իր ոչ-զրային վիճակին մէջ, անոր ձևաւորման շարժառիթները և օրէնքները: Ի՞նչ էր աւանդութեան դիմադիժը՝ դրուած ընտելի ըլլալէ առաջ. նկարագրել թէ ինչպէ՞ս հետզհետէ մօտ երեսուն տարիներու ընթացքին բերանացի աւանդութիւնը զրի առնուեցաւ:

Աւետարաններէն նախ գրուեցաւ Մարկոսը, 67-70 թուականներուն. անկէ առաջ սակայն Քրիստոնէութիւնը կը քարոզուէր, զոյոճիւն ունէր կենդանի աւանդութիւն մը, որ կը կանխէր Աւետարանները. պէտք էր ուսումնասիրել աւետարանական բնավորներու նախապատմութիւնը: Այս ձևով ահա պէտք էր ուսումնասիրել աւետարաններու հարցը:

Երկար ատեն կը կարծուէր թէ աւետարանները պատմական գործեր են, սկզբնական ազդրիւրի արժէքը ունին: Բայց իրա-

կանութիւնը բոլորովին տարբեր է. ըստ F. G. M.-ի, աւետարանիչները խմբագրողներ եղած են աւելի քան թէ հեղինակներ: Յիսուսի Յարութենէն 30-40 տարի ետք դրուած են աւետարանները, իրենց ատաղձը, նիւթը առնելով աւանդութեան, համայնքէն:

Այս նիւթերը իրենց հասած չեն դրուած և խմբագրուած ձևով և ոչ ալ դրական տաղանդով օժտուած անձնաւորութիւններով: Աւանդութիւնը կու գայ նախնական համայնքէ մը. բազմաթիւ անանուն հատուկատոներ բերնէ բերան շրջագայած են նախնական համայնքէն ներս՝ աւետարաններու մէջ խմբուելէ առաջ: Աւետարաններէն առաջ է փնտռել ուրեմն ժողովրդական բազմաթիւ դրականութիւն մը, ինչ որ կ'ուղէ ընել վերոյիշեալ մեթոսը:

Մանրամասնութեանց մէջ մտնելէ առաջ, շատ հակիրճ ձևով ներկայացնե՞ք այս զարոյցի գլխաւոր թէզերը:

Ա.— Գրական քննադատութիւն.— Աւետարաններու տեղագրական և ժամանակաշրջանային շրջանակները ուշ շրջանի ստեղծումներ են: Աւետարաններէն առաջ զոյոճիւն ունէր աւանդութիւնը, որ ժողովրդական դրականութեան օրէնքներուն համաձայն ծնած, շրջագայած և ապա զարգացած է:

Բ.— Պատմական քննադատութիւն.— Նախնական եկեղեցին ոչ թէ պատմական մասհոգութեամբ զրի առած է իր լիատակները Քրիստոսի մասին, այլ զանոնք ծառայեցնելու և պատշաճեցնելու համար իր կեանքի պահանջներուն. այսպէս՝ հաւատացեալներուն ուսուցանելու, նոր հետեւորդներ դարձի բերելու, հակառակորդներու հետ վիճելու, հրէից դէմ պաշտպանելու, և վերջապէս Յիսուսը ներկայացնելու լսող հաւատքի: Վիճարանութիւն, ջատագովութիւն, պաշտամունք, ներքին կազմակերպութիւն են. պարտադրուած են աւետարանիչներուն:

Գ.— Ընկերաքանակային թէզ.— Ըստ վերոյիշեալ մեթոսին, աւանդութեան նախ-

նական ընդհանրություն ոչ թէ այս կամ այն անձնատեսություններն են, այլ ընդհանրապես առաջին քրիստոնեականները, Համայնքը կամ նախնական Եկեղեցին: Համայնքն է որ ստեղծած ու տարածած է աւետարանական աւանդութիւնը:

Դ.— Իմաստասիրական քեզ.— Վերջապէս այս բոլորին ետին կը գտնուի իմաստասիրական թէզ մը, զոր պիտի տեսնենք:

Ա. ԳՐԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ

Ըստ Աւետարաններու ձեւաւորման մեթոտին, Աւետարանները տեղադրական և ժամանակադրական տեսակէտով ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնեն. անոնք չեն կրնար Յիսուսի կեանքին յաջորդականութիւնը պատկերացնել: Աւետարանները կենսագրութիւններ չեն, այսօրուան իմաստով: Համատես Աւետարաններու հատուածները իրարմէ անջատ և բոլորովին անկախ ձեւով դարգացած և չըջագայած են նախնական համայնքին մէջ: Աւետարանական կարգ մը դրուագներ կը կազմեն փոքր միութիւններ, որոնք կրնան ամփոփուիլ իրենք իրենց մէջ: Այդ հատուածները իրարու կապուած են յաճախ «Յայնժամ»ով, «Եւ եղև»ով, «Այսպէս»ով, ու երբեմն ալ պարզ «և»ով: (Այս հաւաստումը կարելի է ընել միայն համատես Աւետարաններու համար: Յովհաննու Աւետարանի պարագան բոլորովին տարբեր է. հոն կը ներկայացուի լոյսի և խաւարի, մահուան և կեանքի պայքարը և կը ներկայացնէ միութիւն մը):

Անշուշտ բոլոր պարագաներուն ալ այսպէս չէ. համատես Աւետարաններուն մէջ կը գտնենք խմբաւորուած կարգ մը հատուածներ, որոնք իրարու կապուած են: Օրինակ Մարկոսի մէջ, Բրիտանոս կը քարոզէ Սինակոնի մէջ «Եւ իսկ և իսկ ի շարաթուռ մտեալ ի ժողովուրդն ուսուցանէր զնոսա» (Մարկոս Ա. 21). պիղծ ուրին կը վանէ աշխարհաբան. «սաստեաց ի նա Յիսուս և ասէ. կարկեաց և ել ի դամանէ» (Մարկոս Ա. 25). ապա կ'երթայ Պետրոսի տունը, անոր դռանը կը բռնէ, այնուհետեւ բազմաթիւ

հիւանդներ կը բժշկէ և յաջորդ օր կը մեկնի անկէ. «Եւ ընդ այդն ընդ առաւօտն յաւուցեալ ել և դնաց յանապատ տեղի» (Մարկ. Ա. 35): Հոս կը զգանք որ ամբողջ օր մը ունինք:

Նոյն բանը կրնանք հաստատել երբեմն տեղադրական կարգին համար ալ: Օրինակ՝ «Եւ ասէ ցնոսա յաւուրն յայնմիկ իբրեւ ընդ երեկս լինէր, եկայք անցցուք յայն կողմն» (Մարկ. Դ. 35): Ուրիշ օրինակ մը դարձեալ Մարկոսէն. «Եւ իբրեւ անց Յիսուս միւսանգամ յայնկողմն, ժողովեցաւ առ նա ժողովուրդ բազում, և էր աղ ծովեղերն» (Մարկ. Ե. 21): Վերոյիշեալ հատուածներու մէջ Մարկոս կը ճշդէ տեղերը:

Գարգ մը դրուպներ իրենց ճշգրիտ ժամանակով և տեղով հասած են Աւետարանիչներուն, իսկ ուրիշ դրուագներ այդ յատկանիշները կորսնցուցած են: Այդ պարագային Աւետարանիչը զանոնք լաւագոյն ձեւով դասաւորած և կարգաւորած է:

Եթէ ուրեմն ընդունինք որ Աւետարանական ղէպերը զրի առնուելէ առաջ իրարմէ անջատ փոքր հասարածոներ եղած են, մեղի կ'լ մնայ զանոնք ուսուցնասիրել՝ հասնելու և գտնելու համար աւանդութիւնը իր ամենէն հին և նախնական վիճակին մէջ:

Ինչպէ՞ս կարելի է կատարել այս աշխատանքը:

Ըստ վերոյիշեալ մեթոտին, պէտք է աւետարանական նախնական գրական ձեւերը որոշել, զանոնք դասաւորել ու անոնց կեանքի և հոլովոյթի օրէնքները գտնել. թէ ինչպէ՞ս անոնք յառաջ եկած, փոխանցուած և հետզհետէ խմբապարուած են:

Կարելի է նախ զանոնք նիթական դասաւորում մը ենթարկել: Ունինք երկու մեծ դասաւորումներ. Խօսքեր (Logia) և ղէպեր: Այս երկու աւանդութիւնները (Յիսուսի խօսքերը և իր կեանքի ղէպերը), աճած և զարգացած են անկախաբար իրարմէ, յետոյ միայն ձուլուած և միացած են իրարու:

Խօսք-երուն մէջ կարելի է դասաւորել, ըստ իրենց բովանդակութեան, իմաստու-

թեան խօսքեր, վախճանաբանական կամ յայտնութենական խօսքեր, կարգապահական և օրհնոգրական կանոններ, յայտարարութիւններ՝ ուր Յիսուս իր անձին մասին կը խօսի, առակներ և այլաբանութիւններ:

Խօսք-երէն երբ անցնինք դէպքերու կամ պատմութեան, որոշ կերպով երկու սեռեր կը գտնենք: Նախ ունինք կարճ և կենդանի պատմութեան, որոնք կը ծառայեն Յիսուսի շատ կարեւոր մէկ խօսքը կամ արարքը շեշտելու:

Այսպէս օրինակ, պահեցողութեան հարցը (Մարկոս Բ. 18), առաքեալներու Շարաթ օր հասկ կորզելու դրուագը (Մրկ. Բ. 23-28), Յիսուսի ճշմարիտ ծնողները (Մրկ. Գ. 31-35): Այս դէպքերու մէջ երկրորդական մանրամասնութիւններ կը պակսին, յատուկ անուններ, վայրերու և դէմքերու նկարագրութիւններ չկան. Աւետարանիչը ընթերցողին ուշադրութիւնը կ'ուղէ հրաւիրել Յիսուսի արտասանած խօսքերուն վրայ, որոնք մեծ տարողութիւն ունին եկեղեցւոյ հաւատքին համար: Օրինակ՝ «Շարաթ վասն մարդոյ եղես և ոչ եթէ մարդ վասն Շարաթու» (Մրկ. Բ. 27). «Զի որ առնիցէ զկամս Աստուծոյ, նա է իմ եղբայր և քոյր և մայր» (Մրկ. Գ. 35): Ասոնք և այս կարգի դէպքերը Տիպիկոս Կը

կոչէ Paradigme (օրինակ), իսկ Պուլքման Apophtegme (նշանաւոր խօսք):

Միւս կողմէ Աւետարաններու մէջ ունինք դրուագներ, որոնք ներկայացուած են աւելի մանրամասն և ընդարձակ ձեւով, ուր ճշգրտութիւն կը կատարուին դէմքերու և դէպքերու և որոնք սովորաբար կը պատմեն հրաշք մը: Այս կարգի դրուագները կը ձգտին փառաւորել հերոսը: Օրինակ փոթորիկի դադարեցման հրաշքը (Մրկ. Դ. 35-40), ուր նկարչագիտ մանրամասնութիւններ կը տրուին մեղի. Յայրօսի աղջկան բռնկութիւնը (Մրկ. Ե. 35-43), ուր նոյնիսկ բժշկական աղջկան տարիքը ըսուած է «Քանզի էր ամաց իբրեւ երկուտասանից»։ Հացերու բաղմապատկման հրաշքը, ուր յետին մանրամասնութիւններ և թիւեր յիշուած են: Այս և ասոնց նման դէպքերու և հրաշքներու մէջ Քրիստոսի խօսքերը երկրորդական կը դառնան, հրաշքն է որ կարեւորութիւն կը ստանայ: Ասոնք Տիպիկոսի կողմէ կը կոչուին Novellen, իսկ Պուլքման զանոնք պարզապէս Հրաշքներու Պատմութիւն կը կոչէ:

Ասոնցմէ դատ ունինք դրուագներ, դէպքեր՝ Յիսուսի կեանքին վերաբերեալ. — Յիսուսի մանկութիւնը, մկրտութիւնը, փորձութիւնը, պայծառակերպութիւնը, չարարանքը և յարութիւնը:

(Շար. 1)

ՆԵՐՍԵՆ՝ ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ